

Fri tilgang på vitenskapelige artikler?

Vitenskapelig publisering er grunnlaget for mye av den faglige aktiviteten vår. Store forlagshus eier rettighetene til mesteparten av de nyere vitenskapelige publikasjonene, og prisene øker. Det er nå en diskusjon om brukerne skal ha fri tilgang til vitenskapelige artikler.

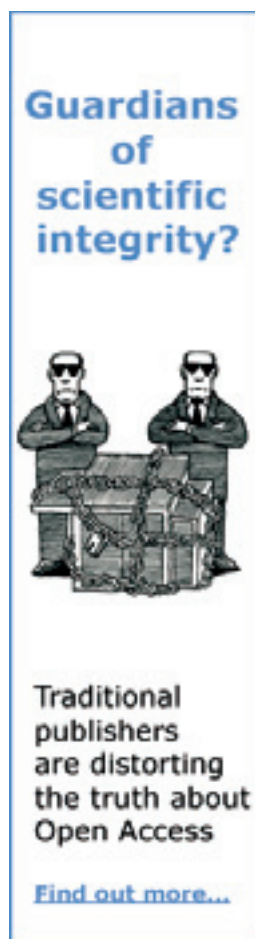

Fig. 1. BioMed Central, som er et publi-seringsselskap med fri tilgang («open access»), levner ingen tvil om at de mener at tradisjonelle forlag hemmer spredning av vitenskapelig informasjon ved at de tvi-holder på publiserings-rettighetene. (fra www.biomedcentral.com).

Det faglige fundamentet for fagene våre ligger i stor grad i vitenskapelige publikasjoner. De er grunnlaget for både lærebøker, undervisning og – i sin tur – kliniske prosedyrer. Innen human biologi og helse («life sciences») publiseres det over en halv million artikler per år, og antallet har økt ca. 35 % i løpet av de siste 10 årene. Odontologi utgjør grovt regnet 2 % av publikasjonene som er registrert i publikasjonsdatabasen PubMed (1, 2).

Den tradisjonelle vitenskapelige publiseringen foregår ved at forskeren(e) skriver en vitenskapelig artikkel som sendes til et vitenskapelig tidsskrift. Der blir den eventuelt trykket etter en uavhengig vitenskapelig granskning og vurdering («peer review») av eksterne fagfeller («referees»).

Det er store, flernasjonale forlagshus som eier de største vitenskapelige tidsskriftene, og de forvalter således en stor del av det vitenskapelige grunnlaget for mange fag, odontologi inkludert. Forfatterne må vanligvis

gi fra seg rettighetene til artikkelen til forlaget og kan ikke publisere samme informasjon på annen måte: Forlagene eier den vitenskapelige informasjonen.

Vitenskapelig publisering er et prestisjespørsmål for forskere. Noen tidsskrifter regnes som «finere» enn andre – uttrykt ved såkalte «impact factors». Innen forskermiljøene er disse faktorene blitt stadig viktigere, blant annet fordi forskningsbevilgninger kan koples opp mot slike tall. De prestisjetunge tidsskriftene har en meget streng vurderingsprosess, men de er tilsvarende kostbare.

Kvalitet, tid og penger

Enhver kan publisere hva som helst på «eget forlag», enten det er elektronisk eller i papirform. Slik informasjon er oftest gratis og kan dessverre ha ukjent kvalitet og opphav, representere skjulte interessebindinger eller inneholde bevisst feilinformasjon. Et vitenskapelig tidsskrift karakteriseres av den uavhengige vurderingsprosessen, som er en viss terskel for å for få noe publisert. Denne prosessen kan riktignok ta lang tid, men er helt avgjørende i kvalitets-sikringen av informasjonen.

Vurderingsprosessen og publiseringen for øvrig koster penger, naturligvis. Tidsskriftsforlagene selger abonnementer til kundene, som er privatpersoner, organisasjoner og – ikke minst – vitenskapelige biblioteker knyttet til de høyere utdanningsinstitusjonene. Som følge av økende publiseringspress stiger prisene raskt, til stor bekymring for abonnentene. Dessuten etableres det stadig flere spesialiserte tidsskrifter, slik at brukerne må abonnere på både dyrere og flere tidsskrifter hvis de skal ivareta den faglige bredden.

En ny modell?

Burde ikke forskerne betale for publiseringen, siden prestisjefylt internasjonal publisering er så viktig for dem? Dessuten er forskning ofte offentlig finansi-

ert. Bør ikke da offentligheten få fri tilgang til resultatene? Hvis man bruker Internett som publikasjonskanal, reduseres kostnadene til distribusjon. Dette bidrar også til at leserne kan få informasjonen lett tilgjengelig («open access»). Dette er et syn som får økende tilslutning internasjonalt (2) og det er også tatt opp i Norge (3).

Et eksempel på en slik modell er det forholdsvis nystartede selskapet BioMed Central (BMC). Selskapet er ganske aggressivt i sin kritikk av de tradisjonelle forlagene (Fig. 1). BMC består av ca. 120 elektroniske tidsskrifter innen biomedisin som alle har uavhengig fagfelle-vurdering. Det finnes også en odontologisk seksjon – BMC Oral Health (4). Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten (<http://www.kunnskapssenteret.no>) har inngått en avtale som innebærer at norske forskere som har offentlig støtte kan publisere forskningsartikler gratis i BioMed Central.

Dersom man jakter på vitenskapelig kvalitetsinformasjon bør man sette stor pris på de vitenskapelige tidsskrifter som lenge har vært åpne via Internett. Både Den norske tannlegeforenings Tidende (www.tannlegetidende.no) og Tidsskrift for Den norske lægeforening (www.tidsskriftet.no) er eksempler på norske foreningstidsskrifter der de kvalitetssikrede vitenskapelige artiklene er fritt tilgjengelige for alle.

Referanser

1. National Library of Medicine. Pubmed (www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez).
2. Access all areas. The Economist 5. august, 2004.
3. Haug C. Fri flyt av ord. Tidsskr Nor Lægeforen 124; 2004: 2733.
4. BioMed Central – BMC Oral Health. (www.biomedcentral.com/bmc-oralhealth).

Nils Roar Gjerdet